

בה דופי — את הכריות והכות האלה לא ימנעו מוריהן לבוין להמעימן מעט מעט פניבים מתועבים ומפתגמים משחתים ולהשריש בתוכם רגשי גנות וכעור מארחות עקלקלות ומחיי תופש, עד שלאט לאט יעירו ויעוררו בהן כל חושי כעור וכל רגש רע ושובב, אשר יהרסו את כל ארחות יושר, חקי הצניעות וטהרת הנפש באדם בכלל ובישראל בפרט, וכבר הלכה תומתן, ומשהתן בהן.

ולא רק שלא יתנצלו „מורי דרך“ אלה על פעולת און זאת, אך עוד יוסיפו הטא על פשע להצדיק דרכם הגלוה זאת, באמרם, כי דרך זו בכחה לפתח, להרחיב ולשנשנ את כשרונותיהם ומעלות רוחם ויופי רגשותיהם של התלמידים והתלמידות בלשון ומליצה, בהגיון וברעיון, ולהמשיך את לבם לחן ולאהבה את השפה וספרותה, טעמה וענינה וסגולתה;

אך הנה ספק גדול הוא, אם הדרך הזאת תוביל אל המטרה הנמויה ואל התכלית הנרצה, יען כי דברים כאלה, דברים מחוסרי צניעות, ימשכו רק בתוכם ולא בשפתם, לא בחצוניותם אך בפנימיותם; ובעוד שהתועלת מרהושיה (?) הזאת מוטלת בספק גדול — הנה זה וראי אמת וברור, כי בין כה. המוטינה ארחות צדק ותמלפנה דרכי יושר, ועל ידם תשחת תופת ישרים וברות הלב המלויים את החיים המצניעים לכת, ואשר הם מחזיקים ביושב העולם וסדרו הנאמן!

ולו גם יש איוה שמץ יסודי בחשבונם זה, איננו שזה אף בערך „כל שרוא“ בקלקול המדות והשתת הנפש אשר בזה.

„שקילא מיבותך ושדייה אחיורא“
„לא מדובשך ולא מעוקצך!“ —

ז

הנה הבאתי למעלה (סעיף ה') את דברי שו"ת מהר"י מינץ, והבטחתי לשוב לדבר עליהם, ואקיים בזה הבטחתי.

הגאון מהר"י מינץ דן, כי „בוה שאין מזכירים לאתר הזכרת שם חכם ענין ברכה, כמו: שיחי', גרו יאיר, וצ"ו (ר"ת יחיה צדיק ורעו, ויש אומרים: ישמרהו צורו וגואלו) וכדומה, כמנהג, נראה בזה מעין לטותא דרבנן“, עכ"ל;

וכתבתי אני על זה במקום אחד מכתבי, דמה שכתב לתוספת דבר זה המלה „כמנהג“ איננו מכון בעקרו, יען כי לדעתי אין דבר זה חיוב מנהגי מצד המנהג לבד, אך גם דבר חיובי סמך מצד הדיון וההלכה!

ומעמי בזה עפ"י מה שאמרו בתלמוד מס' יומא (ל"ח ב'): מנא הא מלתא דאמור

רבנן וזכר צדיק לברכה, דכתיב (ס' וירא) המכסה אני מאברהם וגו', וכתיב בתרי', ואברהם היו יהיה לגוי גדול, ע"כ; והכונה בזה, דמכיון שזכרו הקב"ה — ברוך אותו *; ובארתו, דמהראי' שמביא מאברהם מבואר, שאין הכונה כמו שרגילים לפרש, שבשמוזכרים את הצדיק יאמרו זה הלשון, וזכר צדיק לברכה" (שהוא לשון הפסוק (במשלי, י'), אלא שצריך לברכו באיזה ברכה, וכמו באברהם שברכו הקב"ה שיהי' לגוי גדול; וראי' זו הלא מוסבת להקבלת הלשון וזכר צדיק לברכה, ומבואר, שכך הבינו חז"ל בכונה הפסוק;

וכן מתבאר זה ממה שמבואר שם בגמרא: הניא, חנינא אומר, וזכר צדיק לברכה, אמר להם נביא (שלמה) לישראל, בשעה שאני מזכיר צדיק עולמים, אהם הני ברכה; והנה גם הוא מפרש ענין הפסוק כמו שבארנו.

וקרוב לומר, כי על סמך מאמרים אלה ועפ"י הבאור שכתבנו נהגו לכתוב אחר הזכרת שם אדם גדול בהורה או במעשים טובים ענין ברכה, כמו: שיהי', שליט"א (ר"ה: שיהי' לחיים טובים ארוכים), ג"י (גרו יאיר), יצ"ו (יהי' צדיק וזרעו), הי"ו (ה' ישמרהו ויהיהו); והספרדים כותבים, ש"נ" (שמרהו נצח), ש"צ" (שמרהו צורו), נ"ר" (נמרי' רחמנא), יש"ב" (יהי שמו ברוך, או: יהי שלום בחילו), ועוד לשונות כאלה;

וכפי שבארנו, אין זה חיוב מצד המנהג (כמש"כ מהר"י מיניץ), אך נהפך הוא: מנהג מצד חיוב הדין, מעיקר דין הגמרא הנסמך על רמז מפורש בתורה.

וכפי המתבאר עוד מענין, צריך לומר ענין ברכה גם כשמוזכרים את רחמם בפה, וכמו באברהם, שהזכירו הקב"ה לאברהם כביכול בפה, וברך אותו.

ובפרט זה רפה אצלנו מנהג טובי זה, והגדירים בזה נוהגים כן רק בעת שכותבים את השם ולא גם בעת שמוזכרים בעל פה, ואינו נכון.

ופשוט, דחיוב זה הוא רק כשמוזכרים את החכם במקרה, אבל לא בהמשך הדברים או בלמוד, שהרי לא יתכן זה בעת שיוזכר כמה פעמים הכופות בדרך הלמוד; וכן בספור

(א) הלשון במלואה בגמרא כך הוא: אמר לי' שהוא מרבנן לרבא, מנא הא מילתא דאמור רבנן וזכר צדיק לברכה, אמר לי', והכתיב (משלי, י') וזכר צדיק לברכה, אמר לי', מראורייתא מנא לן, אמר לי', דכתיב המכסה אני מאברהם וכו' (כמו שהעתקנו בפנים);

והנה יש לזקק, לבה לא התחמק ההוא מרבנן בפסוק במשלי, ודרש עוד לרמז בתורה,

והלא כמה וכמה ענינים אנו למדין מרבני הנביאים בכלל ומדברי שלמה בפרט, ודי לנו?

ואפשר לומר עפ"י מה שאמרו במס' תענית (פ' א') ג"כ בסמיכות על פסוק במשלי:

מי איכא מידי דכתיבא בכתובים ולא רמיזא באורייתא, ו; במ"ר פ' נשא: אין דבר

בנביאים וכתובים שלא רמזו משה בתורה, ושאל, איפה מרמזי זה בתורה, אעפ"י שלגוף הדבר

די בפסוק זה. —

דברים עליו שנוכר ג"כ במדה כזו; וכמו שלא מצינו בתלמוד מענין ברכה בהזכרת שמות חכמים, ורק במקרה מצינו זה, שכשזכר רב חסרא את רב, אמר, המקום ידא בעוזי" (מס' סוכה ל"ג א', ול"ה ב'). — ועיין מענין זה בהקדמת הגאון רבי ישעיה ברלין לבאורו "שאלת שלום" לשאלות דרב אחאי נאון.

וגם אנכי בעניי למדתי אל דרך הקודש זאת, דרך חז"ל, ונהגתי בתבונה, כי כשזכרתי כמה פעמים שם אדם גדול לא כתבתי אחר שמו (כתיים) את אחת המלים הנזכרות למעלה בזה, ובנפטר — את המלים ז"ל או זצ"ל וכדומה, אחרי כי כן מדרך חז"ל, כי בדרך התלמוד והספור לא יזכרו הלשונות האלה, אלו ואלו, ועיין בכמוך

ועוד אעיר בענין זה, כי כפי המתבאר מענין המבואר בגמרא דיומא שהבאנו, כשרוצים להזכיר אחר שם אדם מכובד נפטר ענין זכות וברכה השיך לנפטרים — אין ראוי להזכיר ולכתוב שמות אלה, ז"ל או זצ"ל, כי אם לברכו בענין ברכה המתחשבת לנפטרים, כמו עליו השלום, נ"ע (נשמתו עדין), נבג"ס (נשמתו בגני מרומים), יעס"ש (ינוח על משכבו שלום), תנצב"ה (תהא נשמתו צרורה בצרור החיים), בנן עדין תהא מנוחתו, תהי מנוחתו כבוד, בצל שדי יתלונן, רוח ה' תתנו, ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין (לשון הכתוב בסוף דניאל); ויש כותבין הפסוק ותעל שכבת המל (פ' בשלח) להורות על מל של תחייה.

ומעם כל אלה הלשונות הוא, מפני כי ענינם ובאורם של המלים, זכר צדיק לברכה" הוא כי כשמוכירים את הצדיק צריך לברכו, וכמו שבארנו, אבל לא לבטא גוף מלים אלה בלשוננו. ואמנם צ"ע בזה מקדושין ל"א ב', לענין כבוד אב, ויש ליישב. —

ובענין זה יסופר דבר חדוש בספר המסע, "אבן ספיר" חלק ראשון, סוף סימן כ"ב, כי עוד היום נוהגים בארצות תימן, כשמוכירים שם אדם חשוב קרי אומרים, עליו השלום" מה שאצלנו נוהגים לומר על הנפטר;

ואני לדעתי אין אני רואה ערות במנהג זה, יען כי מה נשתנה יהי הברכה בין נוכח לנפטר, כי הן להנוכח אומרים, שלום עליך, ולמה לא יאמרו כזה גם לנפטר. וברכת השלום מצינו בתלמוד: שלום עליך, רבי ומורי (ברכות, ג' א'), שלמא עליך, מלכא (גיטין, נ"ו א').

ואפשר אמנם לקיים קצת הנהגתנו שלא לומר ברכה זו (עליו השלום על החי), עפ"י הגמרא דסוף מס' ברכות (ס"ד א'): הנפטר מן החי לא יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום, והנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום כי אם בשלום, ומעם הדבר, משום דהלשון "בשלום" משמע בשלום שקנית עד כה ועוד לא תקנה אותו, וזה שייך רק בנפטר, אבל "לשלום" משמע לשלמות העתידה לקנות, וזה יונח על החי; ואף הבא אפשר

לומר, ^{היה} "השלום" בה' היריעה, משמע השלום שעד כה, ולא יאות לשון כוונת לאדם חי, כמבואר. — ואמנם לפי זה אפשר לומר שלום עליו, וכמו בנוכח. —

ועוד מעט אדבר בדברי מהר"י מינץ שהבאתי בתחלת המעיף, במה שכתב, כי בזה שאין מזכירים אתר הזכרת שם חכם מענין ברכה, כמו: שיחי, נרו יאיר, וכדומה, נראה בזה מעין "לפנות דרבנן", עכ"ל;

ואעיר בענין זה דבר נפלא מהנמצא בספר אחד מגדולי האחרונים, אשר אף אם לא אוכל להדקיד ודאי, כי יצא הדבר מאת כותבי בס"ו, או כי רק מקרה הוא — בכל זאת, עפ"י היסודות אשר אניח בזה, יותר הרעת נופה לאופן הראשון, וזה ודאי, כי קרוב לודאי הוא, כפי שאציע ואספר כמו:

הגאון המובהק בדורו, ואשר השאיר אחריו לזכר עולם, רבי משה סופר מפרעסבורג (נפטר בשנת ת"ר) כתב בהמשך חייו יותר מאלף וישלש מאות תשובות לשאליו בדברי תורה והלכה ובעניני דת ודין וביחודי הקהלות והעדות וכמה ענינים כוללים המתחשים לעולם התורה ולעולם היהודים והיהדות ולכל דבר נפל בישראל; והתשובות האלה ערוכות וכתובות הדר על ספרו הגדול, בששה חלקים, אשר קראו לו בשם "התם סופר" (ובאור ענין שם זה מושכל מאוד, כי המלה "התם" בראשי תיבות יוצאת קדושי תורת משה (סופר), וצירוף המלים "התם סופר" נמצא בתלמוד סוף מס' גיטין (לענין גט, אם הסופר את הגט תהם בעדות עליו); והספר בכללו נאדר ונהדר עד מאוד, ונתקבל באהבה וברצון בעולם התורה וההוראה בכל הפוזות ישראל ויהי לברכה ולכבוד מאוד נעלה.

והנה זה דרכו בכל תשובותיו, כשהוא מזכיר ומתאר את שם השואל, לכתוב אתר הזכרת שמו המלה "נ"י" (נרו יאיר);

ורק בתשובה אחת בכל הספר (בכל ששת חלקיו) השמים טלה זו! יהלא דבר הוא.

והתשובה הזאת ערוכה לרב אחד במדינת איטליא, והיא כחלק אורת היים סימן נ"א;

אך הגה תוכן התשובה ההיא, מגילה עפה ממסר עק, קשה ומר לרב אחד, הבא אליו בשאלת איזה דבר, ומדבריו בולט, שהוא כמו "מלעיג על מנהגי ישראל ובילדי נכרים יספיק ואל דרכיהם ילמוד וכו' וכו'";

ומכל המשך הדברים ומגנום נראה וכולט, שיש לו להגאון הזה סינא עמוקה זרונה נפרץ בלבו על הרב הדא על כל אלה, וכמו נפשו ברעה תהמוג על כל ההלכותיו ועל מהלך נפשו ועל כל עניניו כרות של זה האיש העומד בראש עדה ומתעטר בעטרה שאינה הולכתו כלל — בתואר רב בישראל!